

Öğrenci Görüşleriyle İlahiyat Fakülteleri Türk Din Mûsikîsi Dersinde Kullanılan Öğretim Yöntemleri ve Anlayışları Üzerine Bir Araştırma
A Research on Students' Views on Teaching Methods and Approaches Used in Turkish Religious Music Courses at Faculties of Theology

Arda GÖKSU

Dr. Öğr. Üyesi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
Türk Müziği Devlet Konservatuvarı
Assistant Professor, Tekirdağ Namık Kemal University,
Turkish Music State Conservatory
Tekirdağ / TURKEY
goksuarda@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-7018-9967

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 03 Nisan / April 2019

Kabul Tarihi / Date Accepted: 15 Mayıs / May 2019

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran / June 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Atıf / Citation: Göksu, Arda. "Öğrenci Görüşleriyle İlahiyat Fakülteleri Türk Din Mûsikîsi Dersinde Kullanılan Öğretim Yöntemleri ve Anlayışları Üzerine Bir Araştırma". *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 5/1 (Haziran 2019): 117-144.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/tasavvur> | mailto: ilahiyatdergi@nku.edu.tr

Copyright © Published by Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi / Tekirdag Namık Kemal University, Faculty of
Theology, Tekirdag, 59100 Turkey.

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

CC BY-NC-ND 4.0

Öz

Bu araştırmanın amacı, ilahiyat fakültelerinde okutulan Türk din müsikİSİ dersinde kullanılan öğretim yöntemlerini ve anlayışlarını öğrenci görüşlerini temel alarak ayrıntılı bir şekilde belirlemektir. Çalışmanın evrenini, Türkiye'deki ilahiyat fakültelerinde Türk din müsikİSİ dersini alan öğrenciler oluşturmaktadır. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde bu dersi alan 2. sınıf öğrencileri ise örnekleme teşkil etmektedir. Bu amaçla; örneklem grubu ile tam sayım yöntemi kullanılarak anket çalışması yapılmıştır. Anket çalışması, 2017-2018 eğitim öğretim yılında Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğrenim görmekte olan 81 öğrenciye uygulanmıştır. Anketlerden elde edilen verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistikler ve parametrik olmayan testler kullanılmıştır. Öğrenci görüşleri ile elde edilen araştırmanın bulgularına göre; ilahiyat fakültelerinde okutulan Türk din müsikİSİ derslerinde; makam, usûl, form çalışmalarıyla beraber çok dinlemek ve çok tekrar etmek gibi meşk sisteminin de temelini oluşturan öğretim yöntem ve anlayışlarının uygulanmaya çalışıldığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte; öğrencilerin Türk din müsikİSİnde kullanılan çalgıları tanıma, aktif olarak tasavvuf müsikİSİ korolarında görev alma ve daha çok zaman ayırarak çalışma konularında cinsiyetlerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir. Hazırlanan ders notlarından ve ses kayıtları ile videolardan yararlanma durumlarında ve yine dinlemek, çok tekrar, eserler üzerindeki nefes yerleri çalışmaları, makam, perde hassasiyeti, form, usûl, dönem ve bestekâr ile ilgili bilgilere yönelik çalışmalarda da mezun olunan lise türüne göre anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Elde edilen sonuçlar değerlendirilerek tartışılmış ve Türk din müsikİSİ dersinde kullanılan öğretim yöntem ve anlayışlarının geliştirilmesine ve daha etkin kullanılmasına yönelik sonuç ve önerilere ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İlahiyat Fakültesi, Türk Din MüsikİSİ, Türk Din MüsikİSİ Dersi, Öğretim Yöntemleri.

Abstract

The aim of this research is to determine the teaching methods and approaches used in the Turkish religious music course in the faculties of theology in detail based on the views of students. The population of the study con-

sists of students studying at faculties of theology, who take Turkish religious music course. The sample group is comprised of 2nd year students studying at Tekirdag Namık Kemal University, Faculty of Theology. For this purpose, survey method was used by implementing total population sampling technique. The survey was conducted among 81 Tekirdag Namık Kemal University, Faculty of Theology students. To evaluate the data obtained from the survey, descriptive statistics and nonparametric tests were used. According to the findings of the research obtained from the views of the students, it was observed that in Turkish religious music courses taught at faculties of theology, along with maqam, usûl and form practices; a lot of listening and repetition methods and approaches which constitute the basis of meşk system were also tried to be used. However, some statistically significant differences were detected according to gender variable in terms of recognizing musical instruments used in Turkish religious music, taking part in Sufi music choirs and spending more time to practice. Also, there are significant differences among students according to the high school graduation variable in terms of making use of lecture notes, sound recordings and videos; doing a lot of repetitions and breathing exercises on works; maqam, pitch accuracy, form and usûl practices and studies relating to the period and composer. As a result of the study, the findings were analyzed and discussed. Some solutions were offered to improve the current methods and approaches used in Turkish religious music course in order to make it more effective.

Key Words: Faculty of Theology, Turkish Religious Music, Turkish Religious Music Course, Teaching Methods.

Giriş

Türk kültürünün en güçlü sanat geleneklerinden biri olan Türk mûsikîsi, başlangıcından günümüze çok güçlü ve çeşitli kültürlerle etkileşim yaşamış, tarih boyunca çeşitli evrelerden geçerek günümüzdeki şeklini almıştır. Kendine ait pek çok karakteristik özelliği bulunan Türk mûsikîsi; tarihçesi, nazariyatı, geniş repertuarı, çalgıları, bestekârları, formları, türleri, biçimleri, öğretim yöntem ve anlayışlarıyla çok zengin bir sanat ve bilim dalını ifade etmektedir. Türk mûsikîsinin en önemli türlerden bir tanesi de Türk din mûsikîsidir.

İnsanlar, geçmişten günümüze birçok alanda mûsikî ile iştilig etmiş olsa da, onun en büyük inkişaf yeri dînî mûsikî olmuştur. Birçok dinde mûsikî çeşitli şekillerde kullanılmıştır. İslam Tarihi'nde ise mûsikî; dînî maksat ile çeşitli formlara ayrılmış ve büyük bir gelişme göstermiştir¹. Dînî sebeplerle kullanılmış, menşeyini Türk kültürü ve İslam mûsikisinden alarak bugünkü seviyesine ulaşmış olan Türk din mûsikisi dünyanın en büyük ve köklü mûsikilerinden biri haline gelmiştir².

Din lehine istifade edilen önemli bir sanat dalı olarak, ibadetten tasavvufî hayata kadar geniş bir icra sahası bulan mûsikî, ezan, kamet, sâla, kıraat gibi câmiî ilgilendiren alanlardan, tekke, dergâh ve Mevlevihânelere kadar dînî hayatın bütün mekânlarında Allah'ı zikretme vasıtası olmuştur³.

Türk din mûsikisinin tarihsel süreci içerisinde Osmanlı İmparatorluğu dönemine bakıldığında, bu konudaki yazılı kaynakların sınırlı olmasına rağmen, aktarımların bir takım kayıplar olsa bile bütün estetik değerleriyle gerçekleştirildiği bir müzik ortamı görülmektedir. Bu dönemden günümüze pek çok değerli ve derinlikli eserler nakledilmiştir. Bu nakiller esnasında gerçekleşen yalnızca eserlerin aktarımı değil aynı zamanda belirli ekollerdir de. Dini eserlerdeki icra üslûbu ve dönemin önemli Türk din mûsikisi icracılarının üslûplarının aktarımı, yaklaşık beş yüz yıllık bir zaman dilimi boyunca hafızanın ve usta-çırak ilişkisinin esas olduğu meşk⁴ adı verilen bir sistem, bir öğretim yöntemi ile ayakta kalmıştır.

Bundan aşağı yukarı yüz yıl öncesine kadar geleneksel Osmanlı/Türk musikisinin öğretimi ve aktarımı neredeyse bütünüyle meşk adı verilen yaklaşım ve yöntemle yapılırdı. Hem ses veya saz öğrenimi hem de öğrencinin bir eser dağarcığıyla birlikte icracılık tecrübesi edinmesi meşk ederek olurdu. Meşketme süreci hem bütünsel bir eğitim sistemiydi hem de Osmanlı musiki

¹ Mehmet Tıraşçı, "Güneydoğu ve Doğu Anadolu Çevresinde Arapça, Kürtçe, Zazaca Mevlidler ve Müzikal Olarak İcra Ediliş Tarzları", *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (2013): 233.

² Mehmet Tıraşçı, "Ruhi Kalender'e göre Müsikî ve Türk Müsikisine Dâir Değerlendirmeler", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (2011): 92.

³ Erdoğan Ateş, *Türk Din Müsikisi - Cami ve Tekke Müsikisi Türleri, Dini Müsikî Tarihi, Tanımlar ve Örnek Eserler*, 2. Baskı (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2017), 27.

⁴ Meşk, musiki dünyasının hat sanatından ödünç aldığı 'yazı örneği' ya da 'yazı karalaması' anlamına gelen bir terimdir. Bk.: Cem Behar, *Zaman, Mekân, Müzik Klâsik Türk Musikisinde Eğitim (Meşk), İcra ve Aktarım*, 1. Baskı (İstanbul: Afa Yayınları, 1993), 11.

dünyasının iç dayanışma, devamlılık ve tutarlılığını sağlayan bir tür harç vazifesi görüyordu. Meşkte sözlü eserlerin güftesi dışında yazılı malzeme kullanımını söz konusu olmazdı⁵.

Bu kadar uzun bir zaman aralığında, yazısızlığa rağmen bir müzik geleceğini ayakta tutabilme vasfı, meşk geleneğinin bir öğretim modeli olarak derece güçlü bir yerde durduğunu göz ardı etmemeyi gerektirmektedir. “Ortadoğu musiki geleneklerinden hiçbiri böyle bir süreklilik sağlayıp musikisini beş yüz yıl yaşatabilmiş değildir”⁶.

Bu çalışmanın merkezinde olan ilahiyat fakültelerinde Türk din mûsikîsi dersleri ilk olarak sırasıyla Ankara ve Marmara Üniversitelerinde başlatılmıştır⁷. Kuşkusuz ki Türk din mûsikîsi eğitimi ve öğretimi, ilahiyat fakülteleri açısından çok büyük önem taşımaktadır. Bu derslerde kullanılacak olan öğretim yöntemleri, anlayışları ve uygulamaları mümkün olduğunca öğrencilere en iyi şekilde aktarılmalı, başarıya ulaşmada kolaylık sağlayabilecek bütün materyaller akılcı bir biçimde kullanılmalıdır. İlahiyat fakültelerinde yer alan bu ders ile öğrencilerin Türk din mûsikîsi ile ilgili genel bilgilere sahip olmaları amaçlanır. Bu genel bilgileri; mûsikînin tanımı, Türk mûsikîsi nazariyatı, Türk mûsikîsinin tarihsel süreç içerisindeki gelişimi ve dönemleri, Türk mûsikîsi ses sistemleri, makamları, usûlleri, form ve biçimleri, Türk din mûsikîsi bestekârları ile eserleri ve Türk din mûsikîsine ait eserlerin icrası olarak sıralayabiliriz. İlahiyat fakültesi öğrencilerinin mesleki yaşamlarına daha donanımlı bir şekilde hazırlanmaları için iyi bir Türk din mûsikîsi eğitimi almaları gerekli görülmektedir. Fakültelerimizdeki durum gösteriyor ki, bu dersin eksikliği her geçen gün fark edildiği için, yeni açılan bölümlerin birçoğunda bu ders zorunlu olarak konulmaktadır. “Türk Din Mûsikîsi dersi İlahiyat Fakültesi müfredatları gereği bazen seçmeli ders, bazen de zorunlu ders olmuştur. Bu sebeple ilahiyat fakültesi mezunlarının bir kısmı zorunlu ders olması vesilesiyle bu alanla tanışabilmişken diğerleri seçmeli ders olması sebebiyle alana uzak kalabilmişlerdir. Özel ilgisi ve yeteneği olan öğrenciler,

⁵ Cem Behar, *Osmanlı/Türk Musikisinin Kısa Tarihi*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015), 19.

⁶ Bülent Aksoy, *Geçmişin Musiki Mirasına Bakışlar*, (İstanbul: Pan Yayıncılık, 2008), 39.

⁷ Bk.: Sema Dinç, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Türk Din Mûsikîsi Alanında Derse Giren Kadın Öğretim Elemanları Hakkındaki Tutumları (Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği)”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/34 (2018): 506.

Türk Din Müsikisi alanındaki seçmeli derslerden istifade etmiş fakat derse ilgisi olmayan ya da kredi sorunu dolayısıyla dersi alamayan birçok öğrencinin bu alanı tanımadan mezun oldukları gözlenmiştir⁸. Özellikle erken yaşlarda ve okul sıralarında müsikî eğitimi almayan din görevlilerinin eğitimi ileriki yaşlarda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın iş yükünü arttıracak bir unsur olarak görülmektedir. Bu eğitimin özellikle İmam-Hatip Liselerinde ve en geç İlahiyat Fakültelerinde aksatılmadan verilmesi gerekmektedir. Bu dersin gereği ve lüzumu ile ilgili çok daha gerekçeler ileri sürülebilmektedir⁹. İlahiyat fakültelerinde gerçekleştirilecek müzik eğitiminin, bu alanda daha önce herhangi bir eğitim almamış ve fakülteye kabul edilirken müzikle ilgili herhangi bir yetenek sınavından geçirilmemiş öğrencilere verileceği hesaba katıldığında erken dönemlerden başlatılıp tedicen okul bitimine kadar birbirini tamamlayıcı bir müfredatla sunulması en münasip yöntem olarak kabul edilebilir¹⁰.

Bu çalışmada elde edilen veriler, ilahiyat fakültelerindeki Türk din müsikisi öğretiminin daha etkin bir işlerliğe kavuşturulmasına katkıda bulunmayı amaç edinmesi bakımından önemlidir. Çalışma, Türk din müsikisi eğitimiyle ilgili olarak yapılacak bundan sonraki çalışmalara yol gösterici nitelikte olması ve kaynak teşkil etmesi açısından da önem taşımaktadır.

Çalışmada, anket verilerinin analizlerine göre Türk din müsikisi dersinde kullanılan öğretim yöntemleri ve anlayışlarında öne çıkan konuların; meşek geleneğine ait unsurlar olduğunu söylemek mümkündür.

1. Yöntem

Çalışma Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Türk din müsikisi dersini alan öğrencileri kapsamaktadır ve bu öğrencilerin görüşlerine ilişkin durum tespiti yapılmıştır.

Veri toplama yöntemi olarak; 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Türk din müsikisi dersini alan ikinci sınıf öğrencilerine uygulanan anket tekniği kullanılmıştır. Toplam 90 öğrenci içerisinde 81'i ankete cevap vermiş ve böylelikle

⁸ Dinç, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Türk Din Müsikisi Alanında Derse Giren Kadın Öğretim Elemanları Hakkındaki Tutumları (Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği)", 506.

⁹ Bayram Akdoğan, *Türk Din Müsikisi Dersleri*, 1. Baskı (Ankara: Bilge Ajans & Matbaası, 2010), 28.

¹⁰ Hüseyin Yüner, "İlahiyat ve İslami İlimler Fakültelerinde Musiki Eğitimi", *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (BOZİFDER)* 13 / 13 (2018): 260.

% 90 anket cevaplama oranına ulaşılmıştır. Sağlıklı yorum yapabilmek için anket dönüş oranının %70-80'in üzerinde olması beklenir¹¹.

Hazırlanıp geliştirilen anketlerin uygulanabilmesi için gerekli izinler, Te-kirdağ Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanlığı'ndan alınmıştır.

Öğrencilere uygulanan anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde ankete katılan öğrencilerin demografik özellikleri sorulmuştur. İkinci bölümde ise bu öğrencilere Türk din müzikîsi dersinde kullanılan öğretim yöntemleri ve anlayışlarına ilişkin görüşleri sorulmuştur. Değerlendirmede ölçek olarak 5'li likert ölçeği kullanılmıştır. Buna göre; "Kesinlikle Katılmıyorum" ifadesi 1, "Katılmıyorum" ifadesi 2, "Kısmen Katılıyorum" ifadesi 3, "Katılıyorum" ifadesi 4, "Tamamen Katılıyorum" ifadesi de 5 olarak puanlanmıştır.

Çalışmanın kapsamı içerisinde amaca ulaşmak için genel olarak şu sorulara cevap aranmıştır:

1. İlahiyat fakültesinde öğrenim gören ve Türk din müzikîsi dersini alan öğrencilerin demografik özellikleri nelerdir?

2. İlahiyat fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin Türk din müzikîsi dersinde kullanılan öğretim yöntemleri ve anlayışları ile ilgili genel görüşleri nelerdir?

3. İlahiyat fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin cinsiyetlerine göre Türk din müzikîsi dersinde kullanılan öğretim yöntemleri ve anlayışlarına ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

4. İlahiyat fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin mezun oldukları lise türüne göre Türk din müzikîsi dersinde kullanılan öğretim yöntemleri ve anlayışlarına ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

5. İlahiyat fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin üniversiteye gelmeden önce yaşadıkları coğrafi bölgeye göre Türk din müzikîsi dersinde kullanılan öğretim yöntemleri ve anlayışlarına ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

¹¹ Şener Büyüköztürk, "Anket Geliştirme", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 3 / 2 (2005): 144.

1.1. Verilerin Değerlendirilmesi ve İstatistiksel Analizler

Araştırmada öğrenciler ile yapılan anketlerden elde edilen veriler analiz amacıyla bilgisayara girilmiştir. Verilerin analizi için Microsoft Excel ve SPSS 18.0 (Statistical Package For Social Science) bilgisayar programı kullanılmıştır. Yapılan anketlerden elde edilen verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistikler, şekil ve tablolar kullanılmıştır. Öğrencilerin Türk din müsİKİSİ dersinde kullanılan öğretim yöntemleri ve anlayışları ile ilgili görüş, tutum ve düşüncelerinde demografik özelliklerin farklı olup olmadığı; parametrik olmayan testlerden Mann-Whitney U¹² ve Kruskal Wallis H¹³ testleri kullanılarak incelenmiş ve istatistiksel değerlendirmeler yapılmıştır.

2. Bulgular ve Yorumlar

Çalışmada uygulanan anket tekniğinin ardından elde edilen bulgular ve yürütülen çözümleme basamakları sırası ile aşağıda şekil ve tablolarla desteklenerek açıklanmıştır. Oluşturulan başlıklar konuyu detaylı bir şekilde açıklayabilme imkânı sağlamıştır.

2.1. Öğrencilerin Demografik Özellikleri

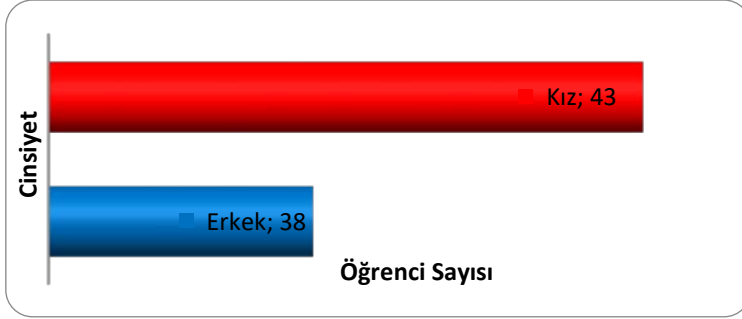
2.1.1. Cinsiyet

Ankete katılan öğrencilerin 43'ü (%53,1) kızlardan, 38'i (%46,9) erkeklerden oluşmaktadır (Şekil 1). Buna göre ilahiyat fakültesindeki öğrencilerin ağırlıklı olarak kız öğrencilerden oluştuğu görülmektedir.

¹² Mann Whitney U testi t - testinin parametrik olmayan bir dengi alternatifidir ve iki bağımsız örneklem ölçümlerinin dağılımlarının birbirinden manidar bir farklılık gösterip göstermediğini karşılaştırma imkanı verir. Bk.: Ali Balcı, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*, (Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2007), 231.

¹³ Bu test Wilcoxon sıra-toplam testinin genişletilmiş şeklidir. İki den fazla bağımsız örneğin farklı anakütlelerden gelip gelmediğine karar vermede kullanılır. Tek yönlü sınıflamaya göre yapılan varyans analizine iyi bir alternatiftir (...), Kruskal-Wallis H testi oldukça güçlü nonparametrik testtir. Bk.: Mahmut Kartal, *Bilimsel Araştırmalarda Hipotez Testleri Parametrik ve Nonparametrik Teknikler*, (Ankara: Nobel Yayın, 2006), 213.

Şekil 1. Öğrenci Sayılarının Cinsiyete Göre Dağılımı

2.1.2. Mezun Olunan Lise Türü

Öğrencilerin mezun oldukları lise türüne göre dağılımlarına bakıldığında %88,9 gibi büyük bir çoğunluğunun Anadolu imam hatip liselerinden¹⁴ mezun olduğu görülmektedir. Anadolu imam hatip liselerinde yer alan seçmeli müzik dersi 9. sınıflarda haftada 2 saat, 10., 11. ve 12. sınıflarda ise 1'er saat verilmektedir. Demir (2013) yaptığı çalışmasında imam hatip lisesi öğrencileri için dini mûsikî eğitiminin gerekliliğini aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

Türkiye’de son yıllarda neredeyse okullarını hemen bitirir bitirmez din görevlisi olan İmam Hatip öğrencilerinin yeterli donanımda yetiştirilmeleri için ciddi bir ses ve Dînî Mûsikî eğitime tabi tutulmaları gerekmektedir. Cami mûsikîsi formlarından olan Kur’ân-ı Kerim, Ezân, Kamet ve Cumhur Müezzinliği, Hutbe, Mevlid, İlahi, Cuma Salâtı, Bayram Salâtı, Cenaze Salâtı, Sabah Salâtı, Salât-ı Ümmiye, Tevşih, Tesbih, Mahfel Sürmesi, Temcid ve Munâcaât, Nâ’t, Tekbir, Tardiyye ve Miraciyye’nin İHL öğrencileri tarafından bilinip icrâ edilmesi gerekmektedir. En azından cami Mûsikîsinde en çok kullanılan formların belli makamlarda okunup uygulayabilmesi için mûsikî bilgisinin hem nazari olarak verilmesi hem de pratik olarak icra edilmesi gerekmektedir¹⁵.

¹⁴ Anadolu imam hatip liselerinde öğrenciler; “Beden Eğitimi”, “Görsel Sanatlar” ve “Müzik” derslerinden sadece birini seçerler. Görsel Sanatlar dersinde Hüsni Hat, Ebru, Tezhip; Müzik dersinde Dînî Musiki programları uygulanabilir (www.dogm@meh.gov.tr 05.02.2019).

¹⁵ Arif Demir, “İmam Hatip Liselerinde Dînî Mûsikî Dersi Öğretmen Yeterlilikleri (2012 Rize/Çayeli Dînî Mûsikî Semineri İzlenimleri)”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* özel sayı (2013): 62.

Daha sonra sırası ile %4,9'unun düz lise, %3,7'sinin Anadolu lisesi ve %2,5'inin de diğer liselerden geldiği tespit edilmiştir (Tablo 1). Diğer liselerden mezun olanlar en düşük katılımı göstermişlerdir.

Tablo 1. Öğrenci Sayısının Mezun Olunan Lise Türüne Göre Dağılımı

Lise Türleri	Sayı	Yüzde (%)
Anadolu İmam Hatip Lisesi	72	88,9
Düz Lise	4	4,9
Anadolu Lisesi	3	3,7
Diğer Liseler*	2	2,5
Toplam	81	100,0

***Diğer Liseler:** Sağlık Meslek Lisesi ve Açık Öğretim İmam Hatip Lisesi (Bu lise türleri anketlerde birer kez belirtildiği için "Diğer Liseler" genel başlığı altında toplanmıştır).

Aşağıdaki Tablo 2'de öğrencilerin mezun oldukları lise türlerinin cinsiyete göre dağılımları verilmektedir.

Tablo 2. Öğrencilerin Mezun Olduğu Lise Türünün Cinsiyete Göre Dağılımı

Lise Türü	Cinsiyet			
	Kız		Erkek	
	Sayı	%	Sayı	%
AIHL	37	86,1	35	92,1
DL	2	4,7	2	5,3
AL	2	4,7	1	2,6
DGL	2	4,7	0	0
Toplam	43	100,0	38	100,0

Kısaltmalar:

AİHL: Anadolu İmam Hatip Lisesi, **DL:** Düz Lise, **AL:** Anadolu Lisesi, **DGL:** Diğer Liseler.

Tablo 2'ye göre; ilahiyat fakültesi ikinci sınıfta okuyan kız öğrencilerin %86,1'i erkeklerin ise %92,1'i AİHL'den gelmektedir. AİHL dışında kalan liselerin mezunlarının ise gerek kız (%13,9) gerekse erkek (%7,9) öğrenciler bakımından ilahiyat fakültesini tercih etme oranlarının düşük düzeylerde kaldığı belirlenmiştir.

2.1.3. Geline Coğrafi Bölge

Ankete katılan öğrencilerin 69'u (%85,2) Marmara, 5'i (%6,2) Doğu Anadolu, 4'ü (%4,9) Akdeniz ve 3'ü (%3,7) Karadeniz Bölgesinden gelmektedir (Tablo 3). Buna göre ilahiyat fakültesindeki öğrencilerin çok büyük bir kısmının Marmara Bölgesinden gelen öğrencilerden oluştuğu görülmektedir. Marmara Bölgesinde de Türk müzikisinin merkezi olarak kabul edilen İstanbul¹⁶ şehrinden gelen öğrencilerin %72,5'lik gibi büyük bir oranla çoğunluğu oluşturduğu tespit edilmiştir. "Tür bakımından, dîni, din dışı, klasik ya da popüler demeden her türlü müziğe merkez olmuş, kollarında büyütmüş İstanbul müziğinin bütün renklerini tuvalinde ustaca bir araya getirmiştir"¹⁷.

Tablo 3. Öğrencilerin Geldikleri Coğrafi Bölgelere Göre Dağılımı

Coğrafi Bölge	Sayı	Yüzde (%)
Marmara	69	85,2
Doğu Anadolu	5	6,2

¹⁶ Onbeşinci yüzyılda İstanbul'un fethi, şehrin, islam dünyasının ortadoğudaki seçkin kültür merkezlerinde faaliyet gösteren musikiciler için yeniden bir çekim merkezi durumuna gelmesini sağladı. Türklerden sonra, Osmanlı Yahudileri ile Ermeniler de musiki merkezlerini yeni bir düzen verilen İstanbul'da kurdular. Osmanlı İstanbul'unda yalnızca Rumları, Yahudileri, Ermenileri değil, imparatorluğun bütün etnik ve dinî unsurlarını görmek mümkündü. Merkezi İstanbul olan Osmanlı musikisi işte bu çok uluslu toplumsal ve kültürel yapının bir ürünü olarak gelişip yaygınlaştı. Bk.: Bülent Aksoy, *Geçmişin Musiki Mirasına Bakışlar*, 1. Baskı (İstanbul: Pan Yayıncılık, 2008), 36-37.

¹⁷ Oya Levendoğlu Öner, "İstanbul'da Müzik: Evrensel Bir Mesaj Mı?", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1 / 30 (2011): 324.

Akdeniz	4	4,9
Karadeniz	3	3,7
Toplam	81	100,0

2.2. Öğrencilerin Türk Din Müsikisi Dersinde Kullanılan Öğretim Yöntemleri ve Anlayışlarına İlişkin Görüşleri

İlahiyat fakültesi öğrencilerinin Türk din müsikisi dersinde kullanılan öğretim yöntemleri ve anlayışlarına ilişkin görüşleri ile ilgili sorulan on adet soru değerlendirildiğinde, Tablo 4'te görüldüğü gibi; 4,57 puan ile en yüksek aritmetik ortalamaya sahip olan "İcra edeceğimiz eserin formu¹⁸ (ilâhi, kaside, mi'râciye vb.)¹⁹ ile ilgili bilgi verilmelidir." görüşüdür. Form bilgisi öğretici tarafından nazari ve uygulamalı bir şekilde öğrencilere ilk aktarılması gereken konulardan birisidir. Uygulama kısmında öğreticinin meşk yöntemini kullanarak bu aktarımı yapabilmesi önem taşımaktadır. Türk din müsikisinde kullanılan büyük ve küçük formlar konusunda yeterince bilgi sahibi olmayan öğrencilerin Türk din müsikisi dersi ile birlikte Türk din müsikisindeki form-

¹⁸ Form, müsikî kalıbıdır, ritmik ve melodik düzendir. Nasıl şiirde, romanda, konuşmada, edebiyat sanatının bütün dallarında duygu ve düşünceleri ifade eden cümleler var ise, müsikî sanatında da duygu ve düşünceleri ifade eden cümleler vardır. Bu cümleler birleşerek bir ifade meydana getirir. Bir kompozisyon oluşturur. Müsikî ile yapılan bu kompozisyonun kuralları, kaideleri yüzyıllar içerisinde şekillenmiştir. Bu kalıplar tarihi, sosyolojik, kültürel, etkileşimlerle biçimlenmiştir. Küçük bir müsikî motifinden başlayarak gelişen form, önce müsikî cümlesine daha sonra müsikî bölümüne sonra da müsikî eserine dönüşmektedir. Motifler birleşerek cümleleri, cümleler birleşerek bölümleri, bölümler birleşerek eserleri meydana getirmektedir. Formlar yapılan müsikînin amacına, yerine, türüne, tarzına göre şekil almış, farklılıklar göstermiştir. Bk.: Gülçin Yahya Kaçar, *Türk Müsikîsi Rehberi*, 1. Baskı (Ankara: Maya Akademi, 2009), 293.

¹⁹ Dinî Müsikî Formları

- a. Cami müsikîsi (özelliği yalnız sesle icra edilmesidir)
 1. Usûlsüz okunanlar: Münâcât, Ezan, Kaamet, Salât u Selâm, Tekbîr, Mersiye
 2. Usûllü okunanlar: Cumhur, Tevşîh ve Tesbîh gibi ilâhî türleri
- b. Tekke müsikîsi (özelliği saz eşliğıyle de icra edilebilmesidir)
 1. Usûlsüz okunanlar: Na't-i Peygamberî ve Durak
 2. Usûllü okunanlar: Âyin-i Şerîf (Mevlevî), Âyin-i Cem ve Nefesler (Bektaşî) ve Zikir İlahîleri (Arapça güfteli olanlarına şughl denir)
- c. Hem camide, hem tekkede okunan dinî müsikî formları
 1. Usûlsüz okunanlar: Kur'ân-ı Kerim ve Mevlîd-i Şerîf
 2. Usûllü okunanlar: Her türlü ilâhîler
 3. Kısmen usûllü, kısmen usûlsüz okunan: Mi'râciyye. Bk.: Cinuçen Tanrıkorur, *Osmanlı Dönemi Türk Müsikîsi*, 4. Baskı (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016), 48.

lar hakkında farkındalıklarının artması burada önemli bir bulgu olarak ortaya çıkmaktadır.

4,56 aritmetik ortalamayla en yüksek ikinci sırada yer alan “İcra edeceğimiz eserlerin makamları²⁰ ve usûlleri²¹ ile ilgili bilgi verilmelidir.” ifadesinden de Türk mûsikîsinin en önemli iki unsuru olan makam ve usûl konularına öğrencilerin ayrı bir önem verip dikkat ettikleri anlaşılmaktadır. “Bir eserin mûsikî olarak ifade edilebilmesi için önce ses, sonra usûl, sonra da makam unsurlarını içermesi gerekir”²². İlahiyat Fakültelerinde (...) Türk Mûsikîsi’nde kullanılan makam ve usûller, teorik bilgilerin yanında, uygulamalı olarak öğretilmelidir. Nota ve solfej öğretiminin en iyi bir şekilde yapılarak, uygulamalı olarak da kolay ilâhileri okuyabilecek bir duruma getirilmelidir²³.

Tarihsel süreç içerisinde bu iki önemli konunun öğretimi en etkili bir biçimde yine meşk yöntemi kullanılarak olmuştur.

Öğrencilerin Türk din mûsikîsi dersini aldıktan sonra en azından ezanların okunduğu makamlar ile basit usûller konularında bir gelişme gösterdikleri gözlenmiştir.

²⁰ Makam, genel kabule göre Arapça “kâme” kelimesinden türemiş olup durulan yer, durak manasına gelir. Sözlük anlamı itibarıyla ilk defa Kindî tarafından kullanılsa da makam tabiri ile ilk örneklere Şirazî (ö. 1311) ve Emir Hüsrev’in (ö. 1325) eserlerinde rastlanır. Urmevî, edvâr kelimesini bu anlamda kullanmıştır. Fakat eserinde makam kelimesine rastlanmaz. Ayrıca XIV. Yüzyılın başlarında kaleme alındığı tahmin edilen Kitâbü Keşfü’l - Hümmüm ve’l - Kürab fi Şerhi Âlâti’t - Tarab isimli anonim mûsikî eserinde makam kelimesi görülmektedir. İstilahî olarak, kurulan ses sistemi ile ortaya çıkan diziler üzerinde, bu dizilerdeki seslerin önemini de belirtecek şekilde belli bir seyir ile nağmeler meydana getirmek manasına gelir. Bk.: Mehmet Tıraşçı, *Türk Mûsikîsi Nazariyatı Tarihi*, 1. Baskı (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2017), 17.

²¹ Dinî mûsikî eğitimi alan öğrencilere, ileriye dönük çalışmalar için, ritim duygusunun ve alışkanlığının gelişmesi için basit usûllerle çalışmalar yapılmalıdır. Ayrıca dinî mûsikînin diğer formlarında tekke ve tasavvuf mûsikîsi formlarında usûl çok önemli olduğundan, hiç olmazsa basit ve küçük usûller din görevlileri veya adayına öğretilmelidir. Bk.: Bayram Akdoğan, “Din Görevlilerine Mûsikî Eğitimi Verilmesi Hakkında Örnek Bir Metot”, *AÜİFD* 43 / 2 (2002): 327 - 328.

²² Suphi Ezgi, *Amelî ve Nazarî Türk Mûsikîsi*, (İstanbul: İstanbul Konservatuvarı Yayını, 1933),2.

²³ Ruhi Kalender, “Dini Mûsikî Dersi Özel Öğretim Yöntemleri”, *A.Ü.D.F, Diyanet Vakfı, D.İ.B, “Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri”*, Ankara, 8-10 Nisan 1988 Tebliğ Notu’ndan akt.: Mehmet Tıraşçı, *Ruhi Kalender’in Hayatı, Eserleri ve Mûsikî Hakkındaki Görüşleri* (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2010), 67.

Tablo 4. Öğrencilerin TDM Dersinde Kullanılan Öğretim Yöntemleri ve Anlayışlarına İlişkin Görüşleri*

No	İfadeler	1	2	3	4	5	\bar{x}
							σ
1	İcra edeceğimiz eseri bizden önce hocamız seslendirmelidir.	1	1	7	18	54	4,52
		%1,2	%1,2	%8,6	%22,2	%66,7	0,81
2	İcra edeceğimiz eser üzerindeki nefes yerleri belirtilmelidir.	2	0	7	22	50	4,46
		%2,5	%0	%8,6	%27,2	%61,7	0,85
3	İcra edeceğimiz eserin formu (ilâhi, kaside, mi'râciye vb.) ile ilgili bilgi verilmelidir.	1	2	1	23	54	4,57
		%1,2	%2,5	%1,2	%28,4	%66,7	0,76
4	İcra edeceğimiz eserlerin makamları ve usûlleri ile ilgili bilgi verilmelidir.	1	2	2	22	54	4,56
		%1,2	%2,5	%2,5	%27,2	%66,7	0,77
5	İcra edeceğimiz eserlerde bulunan özel perde baskıları örneklenmelidir.	2	2	8	31	38	4,25
		%2,5	%2,5	%9,9	%38,3	%46,8	0,92
6	Eserlerde hatalı icra ettiğimiz pasajlar teknik güçlüğü üstesinden gelene kadar tekrar edilmelidir.	2	1	7	28	43	4,35
		%2,5	%1,2	%8,6	%34,6	%53,1	0,88
7	Eserlerin dönemi ve bestecisi hakkında bilgi verilmelidir.	2	1	7	26	45	4,37
		%2,5	%1,2	%8,6	%32,1	%55,6	0,89

8	Hocamız zihnimize eserini müziksel ifadesini canlandırmaya yönelik çalışmalar yapmalıdır.	1	0	5	26	49	4,51
		%1,2	%0	%6,2	%32,1	%60,5	0,73
9	Derste iyi bir icracıda / icrada olması gereken vasıflar üzerine bilgi verilmelidir.	1	0	4	36	40	4,41
		%1,2	%0	%4,9	%44,4	%49,4	0,70
10	Derste yaşam tecrübeleri ve mûsikî ilişkisi çerçevesinde bilgilendirme yapılmalıdır.	1	1	11	32	36	4,25
		%1,2	%1,2	%13,6	%39,5	%44,4	0,83

*1: Kesinlikle Katılmıyorum", 2: "Katılmıyorum", 3: "Kısmen Katılıyorum", 4: "Katılıyorum", 5: "Tamamen Katılıyorum".

Kısaltmalar:

TDM: Türk Din Müsikisi

4,25 puan ile en düşük aritmetik ortalamaya sahip olan "İcra edeceğimiz eserlerde bulunan özel perde²⁴ baskıları örneklendirilmelidir." ifadesidir. Aslında perde hassasiyetinin çok önemli olduğu geleneksel Türk müziğinde perde baskılarını ve örnek eserleri iyi icracılardan ve onların kayıtlarından defalarca dinlemek vazgeçilemez bir çalışma anlayışıdır. Buna ek olarak derste de öğreticilerin bu konu ile ilgili gösterip yaptırma yöntemini²⁵ kullanması gerekmektedir.

²⁴ Makamlarda biri 'aslî' (temel), öbürü 'ârızî' (geçici) olmak üzere iki türlü perde vardır. Aslî perde, adından da anlaşılacağı gibi, onsuz o makamın karakteri verilemeyecek derecede önemli ve her zaman kullanılan öz bir perde; ârizî perde ise, seyrin melodik ve armonik gereklerine göre zaman zaman kullanılan perdedir. Aslî perdeler, kullandığımız Batı notasının gereği olarak, belli bir ârıza işaretleriyle yazılısalar dahi, ârizalı bir nota değil, aslî perdelerdir: Rast'ın, Uşşak'ın, Segâh'ın, Sabâ'nın, Evc'in 'koma bemolü Sî' olarak gösterdiğimiz 'Segâh perdesi' gibi. Bk.: Tanrıkorur, *Osmanlı Dönemi Türk Müsikisi*, 141.

²⁵ Bu yöntem bir konuya ilişkin bilgilerin beceriye dönüşmesi için gerekli uygulamaların yapılması aşamasında uygulama düzeyindeki davranışların ve psikomotor becerilerin kazandırılmasında

Türk müziğinin sahip olduğu ses sistemi ve üst düzey bir perde hassasiyetini gerektiren icra anlayışı, notanın dışında müziği de okuyabilmeyi gerekli kılmaktadır.

“Derste yaşam tecrübeleri ve mûsikî ilişkisi çerçevesinde bilgilendirme yapılmaktadır.” ifadesi de 4,25 puan ile en düşük ortalamaya sahip olan bir diğer ifade olarak karşımıza çıkmaktadır. Hiç kuşku yok ki gerçek anlamda mûsikî sanatı ile ilgilenen kişiler kaynak olarak beslendikleri kişi ve eserlerin yanı sıra, gözlemleyebildikleri kadarıyla insanlığın yaşam tecrübelerinin de etkisinde kalmış ve bu maneviyatı hissetmişlerdir.

Mûsikî, maddî manevî boyutları olan bir kültürdür. Kültürün estetik alanındaki bir boyuttur. Toplumun pek çok geleneğini-göreneğini, yaşayış biçimini ve zevklerini, sahip olduğu millî ve manevî tüm değerlerini adeta bir ayna gibi yansıtmaktadır. Canlı bir organizma gibidir. Her şeyden nasibini alır, toplumun her türlü yaşantılarından etkilenir²⁶.

İnsanlığın yaşam tecrübelerinin birçok bilim dalına olduğu gibi mûsikî sanatına da etkisi büyüktür. Kalbî duyguların çok büyük bir önem taşıdığı geleneksel Türk müziğinde, o duyguları yaşam ve müzik çerçevesinde öğrencilere sohbet yoluyla aktarmak da etkili yöntemlerden biridir²⁷.

Öğrencilerin özellikle hocaları ile sürekli olarak yaşam tecrübeleri, iyi bir insan ve eğer özel bir ilgi varsa; iyi bir icracı olabilmek ve icra tekniğini besleyen duyguların ortaya çıkartılması gibi konularda sohbetler gerçekleştirmeleri önemlidir. Öğrencilerin en düşük aritmetik ortalamaya sahip olan yukarıdaki iki ifade ile ilgili olarak daha çok bilgilendirilmeleri burada bir öneri olarak sunulabilir.

Türk din mûsikîsi dersinde kullanılan öğretim yöntemleri ve anlayışları- na ilişkin görüşlerin “dersin çok yönlü katkısı” ve “zorlukların çözümü” alt

kullanılır. Bu yöntemde kazandırılacak beceriler öncelikle öğretmen tarafından gösterip açıklanır. Bu aşamadan sonra öğrenciye yeterli zaman ve tekrar olanağı verilmelidir. Bk.: Bülent Okutan v.dğr., *Öğretim Yöntem ve Teknikleri* (Ankara: İhtiyaç Yayıncılık, 2009), 27.

²⁶ Gülçin Yahya Kaçar, *Türk MüsİKisi Üzerine Görüşler (Analiz ve Yorumlar)* (Ankara: Maya Akademi, 2012), 3.

²⁷ Arda Göksu, *Geleneksel Türk Çalgı Müziği Üst Düzey İcraçılarının Performans Gelişim Süreci ile Devolet Konservatuvarları Çalgı Eğitiminde Kullanılan Öğretim Yöntemleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma* (Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2014), 262.

temalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla anket formunun ikinci bölümünde yer alan 3 soruya parametrik olmayan testlerden Mann Whitney U testi uygulanmış ve istatistiksel sonuçlar aşağıda Tablo 5'te verilmiştir.

Buna göre, %95 güven düzeyinde cinsiyet ile “Bu ders, Türk din müzikisinde kullanılan çalgıları tanımama yardımcı oldu” ($p=0,029$) ifadesi arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Tabloya bakıldığında kız öğrencilerin bu ifadeye verdikleri cevabın daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır ($45,81>35,55$). Bu durumun önemli nedenlerinden birisi olarak tecrübeye dayalı bir yorumla; kız öğrencilerin herhangi bir çalgı çalmayı erkek öğrencilere göre daha az tercih ediyor olmaları ve dolayısıyla dersi almadan önce erkeklere oranla çalgıları daha az tanıyor olmaları söylenebilir.

Tablo 5. Cinsiyet Değişkenine Göre “TDM Dersinin Çok Yönlü Katkısı” ve “Zorlukların Çözümü” Konularına İlişkin Öğrenci Görüşlerine Yönelik Mann Whitney U Testi Sonuçları

No Soru	Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	Z	p
1	Erkek	38	35,55	1351,00	610,00	-2,187	0,029**
	Kız	43	45,81	1970,00			
2	Erkek	38	45,74	1738,00	637,00	-1,790	0,074*
	Kız	43	36,81	1583,00			
3	Erkek	38	48,62	1847,50	527,50	-2,823	0,005***
	Kız	43	34,27	1473,50			

* $p<0,10$ için anlamlı, ** $p<0,05$ için anlamlı, *** $p<0,01$ için anlamlı

Yine %99 güven düzeyinde “Bu derste başarılı olabilmek için Türk din müsikisi veya tasavvuf müsikisi korolarında görev almalıyım” arasında ($p=0,005$) istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Bu ifadeye erkek öğrencilerin daha yüksek bir oranla katıldıkları görülmektedir ($48,62>34,27$). Bu sonucun çıkmasının önemli nedenlerinden birisi de kuşkusuz ki sadece bayanlardan oluşan koroların sayıca çok az ve her yerde olmamasıdır.

%90 güven düzeyinde “Bu derste başarılı olabilmem için daha çok çalışmalıyım.” ($p=0,074$) arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık vardır. Bu ifadeye erkekler kızlara göre daha çok katılmaktadırlar ($45,74>36,81$). Bireysel çalışmaların dışında iyi bir hocanın denetim ve yol göstericiliğinde çalışmak öğrenciyi başarıya götürecektir en önemli etkenlerden birisidir. Herhangi bir sanatta ilerlemenin ölçüsü, o sanatta mahir bir hocaya dayanır. Bu tabir insan emeğinin inkâr edilmesi manasına gelmez. Tam tersine ilimlerin silsile yoluyla ilerlediği düşünülürse, hocanın (öğreticinin) insan üzerindeki katkısı daha iyi anlaşılır. Ayrıca bir sanatta ilerlemek için meleke haline gelene kadar çalışılması da gerekmektedir.²⁸

Bu üç alt başlığın dışında ilahiyat fakültesi öğrencilerinin Türk din müsikisi dersinde kullanılan öğretim yöntemleri ve anlayışlarına ilişkin görüşleri ile ilgili sorulan 10 adet soru değerlendirildiğinde cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır.

Türk din müsikisi dersinde kullanılan öğretim yöntemleri ve anlayışlarına ilişkin görüşlerin “derste kullanılan materyaller” alt temasının mezun olan lise türü değişkenine göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla anket formunun ikinci bölümünde yer alan 2 soruya parametrik olmayan testlerden Mann Whitney U testi uygulanmış ve istatistiksel sonuçlar aşağıda Tablo 6’da verilmiştir.

²⁸ Mehmet Tıraşçı, “İbn Haldun’un Mukaddime’sinde Müsikî”, C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi 18 /1 (2014): 113.

Tablo 6. Öğrencilerin Mezun Oldukları Lise Türüne Göre TDM Der-sinde Kullanılan Materyallere İlişkin Görüşlerine Yönelik Mann Whitney U Testi Sonuçları

No	Soru	Lise Türü	N	Sıra	Sıra	Z	p
1	Hazırlanan ders notları bu dersi öğrenmem için yeterlidir.	AİHL	72	42,55	3063,50	-1,755	0,079*
		D	9	28,61	257,50		
2	Çalışılacak eserlerin ses kayıt ve video örneklerini içeren materyallerden yararlanılmalıdır.	AİHL	72	42,85	3085,00	-2,439	0,015**
		D	9	26,22	236,00		

Kısaltmalar:

D: Diğerleri

Buna göre, %90 güven düzeyinde mezun olunan lise türü ile “Hazırlanan ders notları bu dersi öğrenmem için yeterlidir.” ($p=0,079$) arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. AİHL mezunu öğrenciler ‘Diğerleri’ diye ifade ettiğimiz düz lise, Anadolu lisesi, sağlık meslek lisesi ve açık öğretim imam hatip lisesi mezunu öğrencilere göre bu ifadeye daha fazla katılmaktadırlar. Türk din müzikisi ile ilgili çok değerli kaynak kitapların yanında derse giren hocalar tarafından hazırlanan ders notları ve küçük maddesal etüdler öğrencilerin en büyük yazılı kaynak materyallerini oluşturmaktadır.

Yine %95 güven düzeyinde “Çalışılacak eserlerin ses kayıt ve video örneklerini içeren materyallerden yararlanılmalıdır.” arasında ($p=0,015$) istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Bu farklılıkta da öne çıkan lise türü AİHL’dir. Bu ifade ile asıl vurgulanmak istenen iyi icracıların çokça dinlenmesidir. Çok dinlemek Türk müziğinin en önemli öğretim yöntemlerinden birisidir. Önemli sanatkar ve icracıların ses ve video kayıtları günümüzde devlet konservatuvarlarında da çok önemsenmekte ve bir öğretim yöntemi olarak kullanılmaktadır. “Geleneğe uygun sağlam sesler basabilmenin tek

şartı, iyi müzisyenleri dikkatle dinlemektir”²⁹. Kınık (2010) hazırlamış olduğu doktora tezinde dinlemek ile ilgili olarak; “Dinlemek, müziği neredeyse her yönü ile öğrenmenin temel koşullarındandır. Bu bağlamda dinleyerek öğrenme yöntemi, müzik eğitiminin en önemli öğelerinden biridir”³⁰ şeklinde açıklamalarda bulunmuştur. Türk müsikisinin en önemli ses icracılarından ve ekollerinden biri olarak kabul edilen Bekir Sıdkı Sezgin bir mülakatta, Türk müziği eğitiminin muhakkak dikkate alınması gereken konularından biri olan ‘dinlemek’ ile ilgili şu ifadeleri kullanmıştır: “Bizlerin yıllardan beri okuduğumuz bantları edinerek onları bol bol dinlemek lazım; başka bir çare göremiyorum”³¹. Burada da görüldüğü üzere en çok kullanılan materyaller meşk yönteminin en önemli unsurlarından biri olan dinlemeye yönelik materyallerdir.

Tıraşçı (2015) çalışmasında, Türk din müsikisi dersi için önemli olan materyaller konusunda şu genel bilgilere yer vermiştir:

Her dersin verilmesi için bazı materyaller ve özel öğrenim araçlarına ihtiyaç bulunmaktadır. Türk Din Müsikisi için bunlardan pek önemli olan biri de özel müsikî sınıflarıdır. Günümüzde ancak birkaç fakültede olan bu imkânın yaygınlaşması gerekmektedir. Eski musikişinaslarımızdan birkaçının resimlerinin asılı olduğu yalıtım yapılmış duvarlar, örnek eserlerin dinletileceği ses sistemleri, nota örneklerinin yansıtılacağı projeksiyon ve perdeler, öğrencilerin dokunup görebileceği Türk müsikisi sazlarından birkaçı derslerin daha verimli geçmesi açısından önem teşkil etmektedir³².

Bunların dışında Tablo 7’ye baktığımızda, 1’den 8’e kadar olan ve derste kullanılan öğretim yöntemleri ve anlayışlarıyla ilgili bu ifadelere; AİHL mezunu öğrencilerin diğer öğrencilere göre daha çok katılmakta ve önem vermekte olduklarına yönelik anlamlı farklar çıktığı görülmektedir. Bu farkların çıkmasının en önemli sebebi olarak; AİHL’de Türk din müsikisi dersinin okutuluyor olup çalışmada yer alan diğer lise türlerinde bu dersin okutulmuyor

²⁹ Mutlu Torun, *Ud Metodu – Gelenekle Geleceğe*, (İstanbul: Çağlar Yayınları, 2000), 166.

³⁰ Mehmet Kınık, *Güzel Sanatlar Fakülteleri Müzik Bölümlerinde Bağlama Dersi Başlangıç Düzeyine Yönelik Öğretim Programı Önerisi* (Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2010), 18.

³¹ Mülakattan alınan bu cümle, Moda Musiki ve Kültür Derneği’nin “Bekir Sıdkı Sezgin” konulu sayısından, Evşen Toper, Serkan Delice ve Doğan Erbahar tarafından alınmış ve “Milenyum” un Albümü: Bekir Sıdkı Sezgin adlı yazıdan alıntılanmıştır. Bk.: Toper, E., S. Delice ve D. Erbahar, “ ‘Milenyum’ un Albümü: Bekir Sıdkı Sezgin”, *Musikişinas Dergisi* 6 (2003): 168 – 173.

³² Mehmet Tıraşçı, “İlahiyat Fakültelerinde Okutulan Türk Din Müsikisi Dersi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Route Educational and Social Science Journal* 2 / 3 (2015): 29.

olması söylenebilir. 9 ve 10. ifadelerde ise mezun olunan lise türüne göre anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

Tablo 7. Öğrencilerin Mezun Oldukları Lise Türüne Göre TDM Derisinde Kullanılan Öğretim Yöntemleri ve Anlayışlarına İlişkin Görüşlerine Yönelik Mann Whitney U Testi Sonuçları

No	Soru	Lise Türü	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	p
1	İcra edeceğimiz eseri bizden önce hocamız seslendirmelidir.	AIHL	72	42,40	3053,00	-1,824	0,068*
		D	9	29,78	268,00		
2	İcra edeceğimiz eser üzerindeki nefes yerleri belirtilmelidir.	AIHL	72	42,53	3062,00	-1,916	0,055*
		D	9	28,78	259,00		
3	İcra edeceğimiz eserin formu (ilâhi, kaside, mi'râciye vb.) ile ilgili bilgi verilmelidir.	AIHL	72	42,73	3076,50	-2,267	0,023**
		D	9	27,17	244,50		
4	İcra edeceğimiz eserlerin makamları ve usûlleri ile ilgili bilgi verilmelidir.	AIHL	72	42,69	3074,00	-2,217	0,027**
		D	9	27,44	247,00		
5	İcra edeceğimiz eserlerde bulunan özel perde baskıları örneklendirilmelidir.	AIHL	72	42,76	3078,50	-2,074	0,038**
		D	9	26,94	242,50		
6	Eserlerde hatalı icra ettiğimiz pasajlar teknik güçlüğü üstesinden gelene kadar tekrar edilmelidir.	AIHL	72	42,40	3052,50	-1,680	0,093*
		D	9	29,83	268,50		
7	Eserlerin dönemi ve bestecisi hakkında bilgi verilmelidir.	AIHL	72	42,74	3077,00	-2,107	0,035**
		D	9	27,11	244,00		
8	Hocamız zihnimizde eserin müziksel ifadesini	AIHL	72	42,60	3067,00	-2,002	0,045**

	canlandırmaya yönelik çalışmalar yapmalıdır.	D	9	28,22	254,00		
9	Derste iyi bir icracıda / icrada olması gereken vasıflar üzerine bilgi verilmelidir.	AİHL	72	41,08	2957,50	-0,093	0,926
		D	9	40,39	363,50		
10	Derste yaşam tecrübeleri ve müzikli ilişkisi çerçevesinde bilgilendirme yapılmalıdır.	AİHL	72	41,79	3009,00	-0,930	0,352
		D	9	34,67	312,00		

* $p < 0,10$ için anlamlı, ** $p < 0,05$ için anlamlı

Kısaltmalar:

AİHL: Anadolu İmam Hatip Lisesi, **D:** Diğerleri

Öğrencilerin üniversite eğitimine başlamadan önce yaşadıkları bölgelere göre Türk din müsîkisi dersinde kullanılan öğretim yöntemleri ve anlayışlarına ilişkin görüşleri incelendiğinde; aşağıda Tablo 8’de verilen ifadelerden, istatistiksel açıdan 0.1 güven düzeyinde anlamlı olmak üzere, Marmara Bölgesi öğrencilerinin diğer bölgelerden gelen öğrencilere göre “*Eserlerin dönemi ve bestecisi hakkında bilgi verilmelidir*” ifadesine ait sıra ortalamaları daha yüksek olup bu ifadeye daha fazla katıldıkları görülmektedir. Bunun dışında öğrenci grupları arasında, ifadelere katılım bakımından istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde bir ilişki saptanmamıştır.

Tablo 8. Öğrencilerin Geldikleri Coğrafi Bölgelere Göre TDM Dersinde Kullanılan Öğretim Yöntemleri ve Anlayışlarına İlişkin Görüşlerine Yönelik Kruskal Wallis³³ Testi Sonuçları

³³ Mann-Whitney U tekniği farklı iki ana kütlede elde edilen örnek kütlelerin karşılaştırılmasında kullanılırken, Kruskal-Wallis H tekniği üç veya daha fazla ana kütlede elde edilen örnek kütlelerin karşılaştırılmasında kullanılmaktadır. Bir başka anlatımla, Kruskal-Wallis H tekniği Mann-Whitney U tekniğinin bir uzantısıdır. Bk.: Vasfi Nadir Tekin, *SPSS Uygulamalı İstatistik Teknikleri*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2006), 174.

Soru	Bölge	N	Sıra Ortalaması	Z	p
1 İcra edeceğimiz eseri bizden önce hocamız seslendirmelidir.	MRM	69	41,17	-,192	,848
	DİĞER	12	40,00		
2 İcra edeceğimiz eser üzerindeki nefes yerleri belirtilmelidir.	MRM	69	41,46	-,493	,622
	DİĞER	12	38,33		
3 İcra edeceğimiz eserin formu (ilâhi, kaside, mi'râciye vb.) ile ilgili bilgi verilmelidir.	MRM	69	41,30	-,330	,741
	DİĞER	12	39,29		
4 İcra edeceğimiz eserlerin makamları ve usûlleri ile ilgili bilgi verilmelidir.	MRM	69	41,28	-,314	,754
	DİĞER	12	39,38		
5 İcra edeceğimiz eserlerde bulunan özel perde baskıları örneklendirilmelidir.	MRM	69	40,40	-,602	,547
	DİĞER	12	44,46		
6 Eserlerde hatalı icra ettiğimiz pasajlar teknik güçlüğü üstesinden gelene kadar tekrar edilmelidir.	MRM	69	41,17	-,170	,865
	DİĞER	12	40,04		
7 Eserlerin dönemi ve bestecisi hakkında bilgi verilmelidir.	MRM	69	42,84	-,1894	0,058*
	DİĞER	12	30,42		
8 Hocamız zihnimizde eserin müziksel ifadesini canlandırmaya yönelik çalışmalar yapılmalıdır.	MRM	69	41,43	-,454	650
	DİĞER	12	38,54		
9 Derste iyi bir icracıda / icrada olması gereken vasıflar üzerine bilgi verilmelidir.	MRM	69	40,51	-,501	617
	DİĞER	12	43,79		
10 Derste yaşam tecrübeleri ve müzik ilişkisi çerçevesinde bilgilendirme yapılmalıdır.	MRM	69	40,44	-,556	578
	DİĞER	12	44,21		

* $p < 0,10$ için anlamlı

Kısaltmalar:

MRM: Marmara

Sonuç

İlahiyat fakültesi öğrencilerinin Türk din müsikisi dersinde kullanılan öğretim yöntemleri ve uygulamalarına yönelik görüşlerini değerlendirmek amacıyla yapılan bu çalışmada; ilahiyat fakültelerinde okutulan Türk din müsikisi derslerinde ağırlıklı olarak makam, usûl, form çalışmalarıyla beraber çok dinlemek ve çok tekrar etmek gibi meşk yönteminin de temelini oluşturan öğretim yöntem ve anlayışlarının uygulandığı tespit edilmiştir.

Araştırma sonucunda elde edilen diğer verilere göre; dersin çok yönlü katkısı ve zorlukların çözümü bağlamında; öğrencilerin kullanılan çalgıları tanıma, aktif olarak tasavvuf müsikisi korolarında görev alma ve daha çok zaman ayırarak çalışma konularında cinsiyetlerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu sonucuna varılmıştır. Burada özellikle çalgıları tanıma ve korolarda görev alabilme adına sadece bayanlardan oluşan, ses ve saz icrasının beraber çalıştırıldığı tasavvuf müsikisi topluluk ve korolarının kurulması önerilebilir. Kuşkusuz ki bayanları da Türk din müsikisini icra eder duruma getirmek, onların bu müsikî türünü ve kültürünü daha iyi tanıyıp anlamalarına yardımcı olacaktır.

Derste kullanılan materyaller alt temasında; hazırlanan ders notlarından ve ses kayıtları ile videolardan yararlanma durumlarında mezun olunan lise türüne göre anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Bu ifadelere AİHL mezunu öğrencilerin çalışmada adı geçen diğer tüm liselerin mezunu öğrencilere göre daha çok katıldıkları görülmektedir. Bu sonucun nedenlerinden biri olarak; Türk din müsikî dersinin lise dönemi eğitiminde sadece AİHL'lerde verilir diğer lise türlerinde bu dersin verilmiyor olmasını söylemek mümkündür. Burada bir öneri olarak; kendi kültürümüze ait bu önemli müsikî türünü gençlere tanıyıp bilgilendirmek adına Türk din müsikisi dersinin seçmeli ders olarak en azından bir dönem de olsa liselerde okutulması sunulabilir. Bunlarla beraber dinlemek, çok tekrar, eserler üzerindeki nefes yerleri çalışmaları, makam, perde hassasiyeti, form, usûl, dönem ve bestekâr ile ilgili bilgilere yönelik çalışmalarda da mezun olunan lise türüne göre anlamlı farklılıklar bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Her biri birbirinden önemli olan ve ilahiyat fakültesi öğrencilerinin mesleki olarak da ileriki yaşamlarında sıkça karşılaşabile-

cekleri bu konuların tanınması ve öğrenilmesi önemli bir sonuç olarak nitelendirilebilir.

Çalışmada, Türk din mûsikîsi dersinde kullanılan öğretim yöntemleri ve uygulamalarının neler olup nasıl kullanıldıkları açıklanmaya çalışılmıştır. Bu sebepten dolayı çalışmada elde edilen bulguların bugün ilahiyat fakültelerinde diğer yeni yöntem ve anlayışlarla desteklenerek daha etkin bir şekilde kullanılması ve dikkate alınması yine burada bir tavsiye olarak sunulabilir. Bu derslerde kullanılacak olan öğretim yöntemleri, anlayışları ve uygulamaları öğrencilere en iyi şekilde aktarılmalı, mümkün olduğu ölçüde dersi alan sınıfın mevcudu düşürülmeli, özellikle çok kabiliyetli ve istekli öğrencilerle meşk sisteminin doğasında var olan bire bir çalışma imkanı sağlanmalıdır. Aynı şekilde başarıya ulaşmada kolaylık sağlayabilecek bütün materyaller akılcı bir biçimde kullanılmalıdır. Mevcut ders kitaplarına yenileri eklenmeli, ders notları arttırılmalı, işitsel ve görsel materyallerden daha çok yararlanılmalı ve dersin uygulama kısmına biraz daha fazla zaman ayırıp önem verilmelidir.

Tespit edilen tüm faktörlerin ilahiyat fakültelerinde verilen Türk din mûsikîsi eğitiminde daha da sistematik olarak kullanılması ile Türk din mûsikîsi eğitiminin niteliği ve çehresi değişecek, öğrenci ve öğretmenler, belirlenen bu yaklaşımlardan pozitif çıktılar elde edeceklerdir. Türk din mûsikîsi hem tarihsel gelişimi hem de kendine özgü karakteristik özelliklerinden dolayı öğretim sürecinde diğer müzik türlerinden ayrı bir yerde durmaktadır. İçerisinde yaratıcılığın ve doğaçlamanın önemli bir yer tuttuğu Türk din mûsikîsi öğretiminde kullanılacak yöntem, anlayış ve prensiplerin diğer müzik türlerine özgü yöntem, anlayış ve prensiplerle sınırlı kalmayıp kendi karakteristik yapısını aktarabilmeye fırsat sunan yaklaşımlarla desteklenmesi gerekmektedir. Ayrıca genel sonuçlar değerlendirildiğinde derste kullanılan öğretim yöntemlerinin daha etkin olabilmesi için bu dersin bir dönemle sınırlı bırakılmayıp en az iki yıl boyunca hem nazari hem de uygulamalı bir şekilde okutulması da burada bir öneri olarak sunulabilir.

Kaynakça

Akdoğan, Bayram. "Din Görevlilerine Mûsikî Eğitimi Verilmesi Hakkında Örnek Bir Metot". *AÜİFD* 43/2 (2002): 315-353.

- Akdoğan, Bayram. *Türk Din Mûsikîsi Dersleri*. Ankara: Bilgi Ajans&Matbaa, 2010.
- Aksoy, Bülent. *Geçmişin Musiki Mirasına Bakışlar*. İstanbul: Pan Yayıncılık, 2008.
- Ateş, Erdoğan. *Türk Din Mûsikîsi - Cami ve Tekke Mûsikîsi Türleri, Dini Mûsikî Tarihi, Tanımlar ve Örnek Eserler*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2017.
- Balcı, Ali. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2007.
- Behar, Cem. *Zaman, Mekân, Müzik Klâsik Türk Musikisinde Eğitim (Meşk), İcra ve Aktarım*. İstanbul: Afa Yayınları, 1993.
- Behar, Cem. *Osmanlı / Türk Musikisinin Kısa Tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015.
- Büyüköztürk, Şener. "Anket Geliştirme". *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 3/2 (2005): 133-148.
- Demir, Arif. "İmam Hatip Liselerinde Dînî Mûsikî Dersi Öğretmen Yeterlilikleri (2012 Rize/Çayeli Dînî Mûsikî Semineri İzlenimleri)". *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* özel sayı (2013): 57-70.
- Dinç, Sema. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Türk Din Mûsikîsi Alanında Derse Giren Kadın Öğretim Elemanları Hakkındaki Tutumları (Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği)". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/34, (2018): 505-538.
- Ezgi, Suphi. *Amelî ve Nazarî Türk Mûsikîsi*. İstanbul: İstanbul Konservatuvarı Yayını, 1933.
- Göksu, Arda. *Geleneksel Türk Çalgı Müziği Üst Düzey İcracılarının Performans Gelişim Süreci İle Devlet Konservatuvarları Çalgı Eğitiminde Kullanılan Öğretim Yöntemleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*. Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2014.
- Kaçar, Gülçin Yahya. *Türk Mûsikîsi Rehberi*. Ankara: Maya Akademi, 2009.

- Kaçar, Gülçin Yahya. *Türk Müsîkîsi Üzerine Görüşler (Analiz ve Yorumlar)*. Ankara: Maya Akademi, 2012.
- Kalender, Ruhi. "Dini Müsîkî Dersi Özel Öğretim Yöntemleri", *A.Ü.İ.F, Diyanet Vakfı, D.İ.B, "Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri"* Tebliğ Notu (1988), Ankara.
- Kartal, Mahmut. *Bilimsel Araştırmalarda Hipotez Testleri Parametrik ve Nonparametrik Teknikler*. Ankara: Nobel Yayın, 2006.
- Kınık, Mehmet. *Güzel Sanatlar Fakülteleri Müzik Bölümlerinde Bağlama Dersi Başlangıç Düzeyine Yönelik Öğretim Programı Önerisi*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2010.
- Levendoğlu Öner, Oya. "İstanbul'da Müzik: Evrensel Bir Mesaj Mı?". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/30 (2011): 315-326.
- Okutan, Bülent - Şahin, Ö. - Demir, H. - Bostancı, E. - Öcal, N. - Toydemin, D. - Demirci, G. - Acar, F. - Yoldaş, Z. *Öğretim Yöntem ve Teknikleri*. Ankara: İhtiyaç Yayıncılık, 2009.
- Tekin, Vasfi Nadir. *SPSS Uygulamalı İstatistik Teknikleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2006.
- Tıraşçı, Mehmet. *Ruhi Kalender'in Hayatı, Eserleri ve Müsîkî Hakkındaki Görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2010.
- Tıraşçı, Mehmet. "Ruhi Kalender'e Göre Müsîkî ve Türk Müsîkîsine Dâir Değerlendirmeler". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (2011): 91-125.
- Tıraşçı, Mehmet. "Güneydoğu ve Doğu Anadolu Çevresinde Arapça, Kürtçe, Zazaca Mevlidler ve Müzikal Olarak İcra Ediliş Tarzları". *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (2013): 209-236.
- Tıraşçı, Mehmet. "İbn Haldun'un Mukaddime'sinde Müsîkî". *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/1 (2014): 99-115.
- Tıraşçı, Mehmet. "İlahiyat Fakültelerinde Okutulan Türk Din Müsîkîsi Dersi Üzerine Bir Değerlendirme". *Route Educational and Social Science Journal* 2/3 (2015): 19-35.

Tıraşcı, Mehmet. *Türk Mûsikîsi Nazariyatı Tarihi*. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2017.

Toper, E. - Delice, S. - Erbahar, D. "Milenyum'un Albümü: Bekir Sıdkı Sezgin". *Musikişinas Dergisi* 6 (2003): 168 - 173.

Torun, Mutlu. *Ud Metodu - Gelenekle Geleceğe*. İstanbul: Çağlar Yayınları, 2000.

Yüner, Hüseyin. "İlahiyat ve İslami İlimler Fakültelerinde Musiki Eğitimi". *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (BOZİFDER)* 13/13 (2018): 253 - 267.

www.dogm@meb.gov.tr